

Verimli Karşılaşma: Çin Felsefesi Tarihi*

Paul Demiéville

Çeviri: Bahar Albayrak

Çin düşüncesinin dini, toplumsal ya da edebi özelliklerinden bağımsız olarak Çin felsefesi Batı’da hâlâ çok az bilinmektedir -ya da bu cehaleti düzeltmek için herkesten daha fazla şey yapan Profesör Fung Yu-lan’ın çalışmalarının yayımlanmasından çok önce durum böyleydi. Profesör Fung Yu-lan İngilizce yayımlanan kitaplarıyla sadece Batı’ya büyük bir hizmet sunmakla kalmamıştır, Çin bakış açısından Çince yayımlanan sayısız eseri de daha az yeni ya da yaratıcı değildir ve ülkedeki Çince çalışmaların son dönemdeki gelişiminde önemli bir ilerlemeye işaret etmektedirler.

Çin’de tarihsel yöntemin diğer bir parlak yenileyicisinden -felsefe üzerine yazıları yaratıcılıktan ziyade eleştirel olan, Amerikan ekolünün pragmatik rasyonalizminden izler taşıyan, Antik Çin düşününün mantıksal yönünü metafizik ve mistik yönlerinden daha fazla vurgulayan Hu Shih- farklı olarak Profesör Fung, çalışmalarında bir tarihçiden ziyade bir filozof -spekülatif problemlere dair iyi hisleri olan gerçek bir filozof- olarak yer alıyor. Filolojik araştırmaların sonuçlarını dikkate alma konusunda her zaman dikkatlidir ancak kaygısı; Çin düşüncesinin evriminin tarihsel bir analizinden çok, eski sistemleri yeniden düşünmek ve onlardan yeni bir kişisel sistem çekip çıkarmakla ilgilidir. Çince'deki ilk yayınlarından biri olan *Mysticism in Chinese Philosophy* [Çin Felsefesinde Mistisizm-1927] bu eğilimleri örneklendirmiştir; İngilizce’deki ilk yayını (1933) Antik Çin’de spekülatif mistisizmin en önemli yorumcularından Chuang-tzu’nun başlıca bölümlerinin bir çevirisidir. 1934 yılında Çince yayımlanan muazzam eseri *History of Chinese Philosophy* [Çin Felsefesi Tarihi], Derk Bodde vasıtasıyla uzman bir tercüman bulma konusunda şanslıydı. Sonraki eserlerinden biri, *Hsin-yüan-tao* [Tao Reinterpreted / Yeniden Yorumlanan Tao], E. R. Hughes tarafından *The Spirit of Chinese Philosophy* [Çin Felsefesinin Ruhu-1947] olarak ustalıkla çevrilmiştir.

Hâlihazırdaki eser Çin-Amerika işbirliğinin meyvesidir. İlk taslak 1947’de Pensilvanya Üniversitesi’nde Profesör Fung tarafından doğrudan İngilizce yazılmıştır. Dr. Bodde, Batılı okuyucunun ihtiyaçlarını karşılamak için metni düzenlemiştir. Profesör Fung, *Çin Felsefesi Tarihi*’ndeki malzemelerin makûl bir seçkisini kitaba dahil ettiyse de aynı zamanda birçok yeni bölüm eklediğinden, söz konusu versiyon daha geniş bir kapsamı olan Çince versiyonunun salt bir özetinden çok daha fazlasıdır. *Çin Felsefesi Tarihi* kitabını tamamladıktan hemen sonra vardığı birçok sonuç, söz konusu çalışmada somutlaştırılmıştır. Ne ki bu *Kısa Tarihçe*, öncesinde Profesör Hughes tarafından çevrilen daha kısa olan çalışmanın salt bir yansıması değildir.

* **Orijinal Kaynak:** Demiéville, Paul (1949). “Reviewed Work: A Short History of Chinese Philosophy. by Fung Yu-lan, Derk Bodde” *Pacific Affairs*, DOI: 10.2307/2751565

Bahar Albayrak tarafından *sosyalbilimler.org*’da yayımlanmak üzere Türkçeye çevrilmiştir.

Başlıkta yer alan “Verimli Karşılaşma” tabiri *sosyalbilimler.org* editörü tarafından eklenmiştir.

Erişim Linki: <https://www.sosyalbilimler.org/cin-felsefesi-tarihi> | **Yayın Tarihi:** 03/11/2019

Profesör Fung’un net yorum ve dengeli kompozisyon konusundaki olağanüstü yeteneği konuya dair derin uzmanlığıyla desteklenmiştir. Gerçekten de o, başlangıç noktasından günümüze, Çin felsefesinin; rasyonel, organik ve dengeli bir değerlendirmesi ile sabit bir değer yargısını ve temel malzemelerinin kişisel bir takdirini içeren kapsamlı bir yorumunu sunma girişiminde bulunan tek bilim insanıdır. O, halefleri Batılı türlerin ihlâlüne ve Çin verilerine dair yorumlarını tahrif etmelerine izin vermeye meyilli iken, Batı kültürünün ruhunu yeterli düzeyde kavramış Çinli sinologların o son jenerasyonuna aittir. “... Yakın zamana kadar, Çin’in Batı felsefesi ile tanışmasının en verimli sonucu, Budizm de dahil, Çin felsefesi çalışmalarının canlanmasıdır.” diye belirtmiştir. Çin felsefesine dair görüşlerinin orijinalliğinin onun Batı felsefesine dair bilgisiyle ve o bilgisinin kendisine açtığı yeni görünümle yakından bağlantılı olduğunu ileri sürmek sadece görünürde çelişkilidir. Endişeli cosmopolisimizin (evrenkent) bir ürünü olan karşılaştırmalı metot, kullanımına göre bir zehir ya da nimet olabilir. Profesör Fung’un durumunda ise bu metodu daha geniş ölçüde uygulamadığına hayıflanılabilir. Nitekim, yabancı bir felsefe, bihaber kitleye ancak halihazırda aşına oldukları terimler aracılığıyla açıklanabilir.

Profesör Fung’un zaman zaman atıf yaptığı Batılı filozofların isimleri, Batı felsefesiyle ilgili bilgisinde ya da kavrayışındaki belirli bir sınırlılığın yansıtmaktadır. Yunan filozoflardan sadece Platon ve Aristoteles’ten bahseder ve sonra sanki Batı’da hiç Ortaçağ yaşanmamış gibi modern Avrupa’ya atlar. Bu yanlışlık, Çin’in Ortaçağ düşüncesinin ıslahının, kendisinin, Çin felsefesi tarihinin yenilenmesi ve dinçleştirilmesine en orijinal ve en değerli katkısı olduğunun şiddetle farkında olması sebebiyle evleviyetle daha çarpıcıdır. Çin’deki Altı Hanedan’lık dönemiyle genel hatlarıyla çağdaş Avrupa Ortaçağı dönemi arasındaki benzerliği vurgulayan ta kendisidir: “Tıpkı o zamanlar Avrupa’daki başat gücün Hristiyanlık olması gibi, Çin’de de yeni Budizm dini aşama kaydetmiştir.” Ve ekler: “Bazı kişilerin yaptığı gibi bunun bir alt kültürün çağı olduğunu söylemek oldukça yanlıştır. Tam tersi, kültür kelimesini daha dar bir anlamla alırsak, bunun çeşitli yönlerden Çin kültürünün zirve noktalarından birine ulaştığımız bir çağ olduğunu söyleyebiliriz.” Görünüşe göre bir süredir Ortaçağ’ın benzer bir ıslahının Avrupa’da sürdüğünün farkında olmadığından, bazı fikir ya da ifadeleri epey eskide kalmış görünmektedir-örneğin Ricci ya da Voltaire’in eski güzel günlerini hatırlatan Konfüçyüsçülük’ün bir din olmadığı iddiası (I, 48) ya da yalnızca Neo-Taoizmi dinden Neo-Taoizmi felsefeyi (3, 31, 211) değil, ki bu savunulabilir; aynı zamanda, “din olarak Budizm”den (fo-chiao) “felsefe olarak Budizm”i (fo-hsüeh) (211) ayırma çabası.

Avrupa’daki Ortaçağ ile büyük aşinalık, Profesör Fung’a Batılı okuyucuları Çin düşününün kategorilerine alıştırmada hususunda kendi başvurduklarından daha uygun birçok benzerlik sağlayabilirdi. Mistisizmin “negatif metot”u olarak adlandırdığı şey bizlere, Yunan *apophasis*’i[†] olarak zaten tanıdık ve Kant’a yaptığı atıf da beklenmedik ve yetersizdir. İçinde Çin düşününün en tipik özelliklerinden birini gördüğü ve Çin’in bununla “gelecek dünya felsefesine bir katkıda bulunabileceğini” düşündüğü “bilgi olmayan bilgi”nin teorisi Kuesli Nikolaus’un *docta ignorantia*’sından [öğrenilmiş cahillik] başka bir şey değildir. Her şey hesaba

[†] *sosyalbilimler.org* Editör Notu: Yunanca ἀπόφασις, İngilizce apophasis: Bir konudan söz etmek istenmezmiş gibi davranarak ondan söz etme, demezcilik. **Kaynak:** Taner, Haldun; And, Metin; Nutku, Özdemir. (1966). “demezcilik”, *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

katılırsa, külliyeti içinde ve çağdaş değişikliklerini bir kenara bırakarak değerlendirildiğinde, Batı düşünüşü tarihinde pozitif metodun, negatif metoda onun öne sürdüğü ölçüde baskın çıkıp çıkmadığı şüphelidir. Profesör Fung’a göre, Çin felsefesinin temel problemi “bu dünya” ile “öteki dünya”; realist (ya da rasyonel) ile idealist (ya da mistik) yönelimler arasındaki sentezin nasıl kotarılacağıdır; Çin düşüncesinin bu iki ana akımı, “birbirinden ayrı iki kutup olmakla beraber, aynı zamanda benzer eksenin kutupları”dır -Konfüçyanizm ve Taoizm tarafından temsil edilmeleri nedeniyle. Han hanedanından sonraki Çin felsefesi tarihinin başlıca kırılma noktaları -3 ve 4. yüzyıllarda Neo-Taoizm’in ve 11 ve 12. yüzyıllarda Neo-Konfüçyanizm’in ortaya çıkışı- esas olarak bu problemle bağlantılıdır. Profesör Fung, Neo-Taoizm’in içinde Taoizmi, Konfüçyüsçülük’e ve Neo-Konfüçyüsçülük’ün içinde, Konfüçyüsçülük’ü Taoizm’e yakınlaştırmak için bir teşebbüs görür. Ona göre bu sorunun çözümü, “sage” (sheng, pir)’in hem bu dünyadan ve hem de öteki dünyadan biri olarak kavranmasında yatar: “Birçok insanın yaptığından farklı bir şey yapmaz, ancak, yüksek bir kavrayışa sahip biri olarak, ne yaptığı kendisi için farklı bir manaya sahiptir. Diğer insanlar cehalet halinde ne yapıyorlarsa yaparlarken, o, aydınlanma halinde ne yapıyorsa yapıyordur. Daha yüksek bir yaşam alanı oluşturan da bu anlayıştan kaynaklanan bu manadır.” Diğer bir deyişle, Çince’de aziz (sheng kelimesinin Fransız sinolojisi içindeki alışıl gelmiş çevirisinin içine biraz “din” anlamı katılmıştır; gerçi olabilir de) hem bir mistik ve hem de bir eylem adamıdır; ancak eylemleri yüceltilmiş ve kutsanmıştır.

Profesör Fung kesinlikle Çin düşüncesinin en daimî ve mühim konularından birine değinmiştir ve eleştirmene göre, bunun önemini vurgulamakta son derece haklıdır. Yine de Profesör Fung’un öne sürdüğünün aksine, bu tema yalnızca Çin’e özgü değildir. Ortaçağ’da bu doktrine eklenen Budist unsurlara dikkat çeken ta kendisidir. Nitekim, benzer kutsallık teorisi Mahayana Budizm etiğinin temelidir, Bhagavat Gita’ya esin kaynağı olmuştur, Stoacılık ve Hristiyan mistisizmde iyi bilinir ve Arnold Toynbee “Withdrawal and Return” doktrini adını verdiği şeyin evrenselliğine dikkat çekmiştir.

Eğer eleştirmene Profesör Fung’un kitabının Çin düşüncesinin en müstesna özelliği olarak neyi öne sürdüğü sorulsaydı, Neo-Taoizm, Neo-Konfüçyanizm ve bütün Çin felsefesi tarihinde yer alan senkretizmin, bilgelerin ve kurnaz uzlaşma(nın) ruhuna değinirdi. Mesela, ona göre, bu kitaptan edinilecek temel intiba ya da çıkarılacak sonuç: Günümüz tarihinin sorunlarıyla tamamen alakasız olmayan bir sonuç; ki Konfüçyanizm için bu sonuç Çin Milliyetçi Partisi’nin resmi doktrini(y)di; oysa ki, Çinli Marksistler, geçmişlerinde felsefi atalarını ararken, Taoizm ve Neo-Taoizm’in büyük düşünürlerini yüceltmekten asla geri kalmazlar.

Çin felsefesi alanında Profesör Fung tarafından yirmi yıl zarfında başarıyla tamamlanmış kayda değer çalışma -hâlihazırdaki *Kısa Tarih*’in Batılı okuyucular için dikkatle uyarlanmış somut bir örneğini temsil ettiği- modern Çin ilminin en parlak başarılarından biridir. Bu kitap, Çin düşünüşünün esaslarına ilişkin iç görüşü kazanmayı arzu eden herkese net ve güvenilir bir rehber olarak tavsiye edilebilir.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına

başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube’da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*’i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org’da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.